

A TEMPERAMENTUM ALAPDIMENZIÓJÁNAK EGYIK MÉRŐESZKÖZÉVEL, A BÜNTETÉS- ÉS JUTALOMÉRZÉKENYSÉG KÉRDŐÍVVEL (SPSRQ) SZERZETT HAZAI TAPASZTALATOK

KÁLLAI JÁNOS^{1*} – RÓZSA SÁNDOR² –
KEREKES ZSUZSANNA¹ – HARGITAI RITA³ –
OSVÁTH ANIKÓ⁴

¹Pécsi Tudományegyetem, Általános Orvostudományi Kar,
Magatartástudományi Intézet, Pécs

²Eötvös Loránd Tudományegyetem, Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Személyiség- és
Egészségpszichológiai Tanszék, Budapest

³Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Személyiség-, Fejlődés- és
Klinikai Pszichológia Tanszék, Pécs

⁴Pécsi Tudományegyetem, Egészségtudományi Kar, Egészségpszichológia és
Komplementer Medicina Tanszék, Pécs

(Beeérkezett: 2009. január 14.; elfogadva: 2009. május 4.)

Bevezetés: A negatív vagy pozitív affektivitás a személyiség egyik kiemelkedő temperamentumfaktora, melynek összetevői kérdőíves eljárásokon keresztül is mérhetők. A temperamentumfaktorkok megbízható mérésének fokozódó igényét elsősorban a depresszió, a szorongás, valamint a pszichoszomatikus kórképek etiológiájának tisztázása táplálja. *Módszerek:* Vizsgálatunk a Gray-féle megerősítéssel kapcsolatos érzékenységgkonceptió szorongás- és impulzivitásfaktorát felmérő nemzetközileg hitelesített kérdőívvel, a Büntetés- és Jutalomérzékenység (Sensitivity to Punishment and Sensitivity to Reward (SPSRQ) Kérdőívvel szerzett hazai tapasztalatainkat mutatja be. *Személyek:* 363 egyetemi hallgató vett részt a vizsgálatban. *Eredmények:* Az SPSRQ validitását hazai mintán is igazolják az alkalmazott temperamentum- (TCI-R), szorongásérzékenység (Anxiety Sensitivity Index, ASI), a szorongásosság (STAI), a félnkség (Albany Pánik és Fóbia Kérdőív), valamint az elkerülő magatartás intenzitását mérő félelem (Fear Survey Schedule, FSS) kérdőívvel való korrelációk. *Megbeszélés:* Eredményeink ugyanakkor olyan kérdéseket is felvetnek, melyek megvitatása a büntetés- és jutalomérzékenységgel kapcsolatos elképzelések részletesebb felülvizsgálatát és a hazai mérőeszközök további finomítását igénylik.

Kulcsszavak: Büntetés- és Jutalomérzékenység Kérdőív, elkerülő magatartás, viselkedésgátlás, jutalomfüggőség, pszichometriai elemzés

* Levelező szerző: Kállai János, PTE ÁOK Magatartástudományi Intézet, 7624 Pécs, Szigeti út 12. E-mail: janos.kallai@aok.pte.hu

A büntetésre és a jutalomra való érzékenység a megközelítő és az elkerülő viselkedés szervezésének alapvető temperamentumdimenziója.

Az új, a félelmet keltő, bizonytalanságot okozó, ismeretlen helyzetek kellemetlen következményei esetenként visszarettenik a célja felé törekvőt tervei megvalósításától. Ezzel szemben mások a várható siker és a jutalom reményében megsokszorozott energiával vetik magukat a veszélyes helyzetekkel szembeni küzdelembe. Humán és nem humán tanuláslélektani kísérletek rámutattak, hogy a célmegvalósítás során szereshető elismeréssel kapcsolatos vélekedések adják meg az individuális megközelítő vagy elkerülő magatartás karakterét. A megerősítő eseményekkel kapcsolatos beállítódás és az alkalmazott eljárás célszerűségével kapcsolatos személyes teóriák hatására egyesek fokozott, mások mérsékelt érdeklődést mutatnak a megerősítések iránt. A különbségek a jutalmazott és a büntetett viselkedés elsajátításának vagy gátlásának az idői paramétereiben, valamint a kioltással szembeni ellenállásban is megmutatkoznak (Gray és McNaughton 2000).

Gray és McNaughton modellje (2000) az affektív minősítés és az arousal fogalmain keresztül írja le a személyiség alaptermészetét, kiemelve ennek ellentétes (megközelítés–elkerülés) jellegét, melynek egyik pólusán a szorongó, míg a másikon az impulzív viselkedésre való beállítódás található. Ez a gátló-aktiváló rendszer a neuropszichológiai organizáció tekintetében egyaránt elkülöníthető, mi több, a pszichofiziológiai paraméterek mentén mérhető, s a valós élethelyzetben mutatott magatartásban is megfigyelhető. Mindezek mellett önjellemző kérdőívek által is azonosítható.

A megerősítésre vonatkozó érzékenység számos temperamentumelmélet kiindulópontja, mérési lehetőségei pedig sokszínűek (Cloninger 1987; Corr 2008; Depue és Collins 1999; Eysenck és Eysenck 1978). Gray és McNaughton (2000) elmélete az állatok kondicionálási vizsgálatainak eredményein alapul. A viselkedést aktiváló és gátló rendszer nagy populációkon való feltérképezését biztosító eljárások alkalmazását egyaránt idokolják az elektrofiziológiai mérésekből, a szorongásoldó szerek viselkedésre gyakorolt hatásainak vizsgálatából, a szorongásos reakciók fiziológiai és viselkedéses lefutásából, valamint a szorongással kapcsolatos veszélyeztetettség elemzéséből eredő különbségek.

Ugyanakkor meg kell említenünk, hogy az összetett szociális magatartás, a személyiség egyedi vagy helyzetspecifikus pszichológiai mechanizmusainak és a viselkedést aktiváló és gátló rendszer működésének kapcsolataival foglalkozó vizsgálatok előtt nagy nehézségek állnak. A neurofiziológiai alapfunkciók nagyszámú és reprezentatív mintán történő mérése a rendelkezésre álló technikai eszközök szűk kapacitása miatt csak korlátozott mértékben lehetséges, továbbá a temperamentum kérdőíves mérésével

kapcsolatban is sok még a nyitott kérdés. Ennek ellenére a kérdőívek tökéletesítési folyamatának eredményeként az adathiányok fokozatosan pótolhatónak tűnnek (Cloninger 1987; Torrubia és mtsai 2001; Wilson és mtsai 1989; Zuckerman 1983).

A temperamentumsajátosságok mérésében kidolgozott új módszerek tekintetében egyesek a „Giant Three” modellt használják. A napjainkban kidolgozott 420 tételt és 21 alskálát tartalmazó *Eysenck Personality Profiler* (EPP) kérdőív (Eysenck és Wilson 2000) impulzivitás és szorongás skálája Eysenck és Gray elméletének közös terméke, melynek előterében elsősorban a Gray által definiált pszichofiziológiai mechanizmusok állnak.

Annak ellenére, hogy a modell illeszthetőségével kapcsolatos elméleti koncepció helyesnek tűnik, a faktorok közös jelentéstartalma még nem egyértelmű. Wilson és mtsai (1989) kidolgoztak egy skálarendszert az említett elméletben szereplő pszichofiziológiai és viselkedéses reakciók mérésére (Gray–Wilson Personality Questionnaire: GWPQ), mely Gray elméletének három fő faktorát méri: (a) *az aktivációs rendszer* összetevői: a jutalomra adott megközelítés (approach), valamint a büntetésre adott aktív elkerülés skála (active avoidance); (b) *a gátló rendszer* – az ebben megmutatókozó viselkedés szerint a személy inaktivitás és szubmisszió révén csökkenti a büntetés bekövetkezésének lehetőségeit (passzív elkerülés skála: passive avoidance), valamint lemond a nem jutalmazott viselkedéshez való ragaszkodásról (extinction); (c) *a büntetés forrásától való menekülést* (flight) és a vele szembeszegülő *védekezést* (fight) (szembeszállás–menekülés) szintén külön skála méri.

A bemutatott skálákon keresztül a viselkedést aktiváló és gátló rendszer személyiségfüggő funkciói jól mérhetőek (Slobodskaya és mtsai 2001). Gray elmélete azonban az állatok és az emberek tanulási tevékenységének típusait és törvényszerűségeinek biológiai folyamatokhoz köthető individuális sajátosságait vizsgálja. Ezeknek a mechanizmusoknak a részletes leírása a kulturálisan definiált szociális térben tevékenykedő ember személyiségének általános feltérképezésére nem alkalmas. Ennek következtében Gray elméletének horizontja a jelenleg használt kérdőíves eszközökkel még nem bontható ki teljesen. Mindenesetre az ebben a témakörben zajló kutatások jelentős adatokat szolgáltatnak a személyiség konstitucionális mechanizmusainak, temperamentumsajátosságainak megértéséhez, s ezen keresztül a személyiség részletesebb feltérképezéséhez is.

A temperamentumfaktorok szélsőséges értékei, vagy azok sajátos kombinációja, növeli egyes pszichopatológiai állapotok vagy pszichoszomatikus betegségek megjelenési valószínűségét (Kállai 2008; Kulcsár 1996; Rózsa és mtsai 2005). A veszélyeztetettséget jelző impulzivitás és szorongásosság felmérése iránti fokozódó igény miatt elkerülhetetlen, hogy a már

adaptált kérdőívek – Szenzoros Élménykeresés Skála (Sensation Seeking Scale, SSS; Demetrovics 2007), Eysenck Személyiség Kérdőív (Eysenck Personality Inventory, EPQ; Eysenck és Matolcsi 1984), a Temperamentum és Karakter Kérdőív (Temperament Character Inventory, TCI; Rózsa és mtsai 2005), a Gray–Wilson Személyiség Kérdőív (Gray–Wilson Personality Questionnaire, GWPQ; Nagy és Wilson megjelenés alatt) és a TEMPS-A (Temperament Evaluation of the Memphis, Pisa, Paris and San Diego; Rózsa és mtsai 2008) – mellett a temperamentum újabb mérőeszköze, a megerősítéssel kapcsolatos érzékenység is bekerüljön a személyiségmérés hazai repertoárjába. Jelen tanulmány keretei között a Büntetés- és Jutalomérékenység Kérdőívet (Sensitivity to Punishment and Sensitivity to Reward Questionnaire, SPSRQ) és az adaptációja során szerzett hazai tapasztalatokat mutatjuk be.

A JUTALOM- ÉS BÜNTETÉSÉRZÉKENYSÉG KÉRDŐÍV (SPSRQ) ISMERTETÉSE

A büntetés- és jutalomérékenység kérdőív eredetileg a Gray-féle viselkedésgátló rendszer mindennapi viselkedésben megmutatózó sajátosságainak, elsősorban a büntetés, a jutalom elmaradása és a váratlan új eseményekkel való találkozásra adott szokásviselkedés, a passzív elkerülés és a kellemetlenségeket előrevetítő aggodalom, a veszély-anticipáció kognitív következményeinek a felmérésére készült (Torrubia és Tobena 1984). A későbbiekben a kérdőív a viselkedésaktiváló rendszer mindennapi viselkedéskövetkezményeit felmérő, a szükségletek gyors kielégítésére való törekvést és ezen a téren mutatózó fokozott aktivitást mérő skálával egészült ki. Ez a skála alapvetően azt mérte fel, hogy a személy miként bánik a jelentős jutalommal, kecsegtető helyzetekkel (pénz, szexuális partner, élménykeresés, személyes energiák). A két skála összevonásával létrehozott SPSRQ 48 kényszerválasztásos tételből áll. A kérdőívet eredetileg spanyol mintán ellenőrizték. Pszichometriai jellemzői (reliabilitás, konstrukciós validitás) több nemzetközi tanulmány szerint is kielégítőnek mutatkoznak (Torrubia és mtsai 2001; Gomez és Gomez 2005; Sava és Sperneac 2006; Li és mtsai 2007; O'Connor és mtsai 2004; Lardi és mtsai 2008).

Az SPSRQ teszttel végzett korábbi korrelációs elemzések szerint a Büntetésérékenység skála kapcsolatot mutat a kérdőíves eljárás révén mért Gray-féle viselkedésgátlás dimenzióval, valamint a Cloninger-féle Ártalomkerülés skálával. A Jutalomérékenység a Gray-féle viselkedésaktiválással, valamint Eysenck Impulzivitás skálájával korrelál (Caseras 1998). A Gray-féle alapdimenziók mérésére Carver és White (1994) BIS/BAS ská-

lákat (Behavioral Inhibition System/Behavioral Activation System) alkalmaztak. Eyenck EPQ tesztjével kapcsolatos korrelációk szintén arra utalnak, hogy a Büntetésérzékenység skála befelé forduló, gátolt, emocionális labilitást jelző vonásokhoz kapcsolódik, míg a jutalomérzékenység mellett megjelenő magas extroverzió, emocionális labilitás és pszichoticizmus skálák szociális gátolatlanságot, sodró erejű, nehezen irányítható szükségletkielégítést, felfokozott és labilis emocionalitást, valamint másokkal szembeni öntörvényű szembenállást jeleznek. Amennyiben részletesebben megvizsgáljuk a szorongás különböző tünetcsoportjainak és az SPSRQ faktorainak kapcsolatát, feltűnik, hogy a jutalomérzékenység nem mutat negatív korrelációt a szorongás szomatikus, viselkedéses és kognitív tüneteivel. Ezzel szemben a büntetésérzékenység a nőknél valamennyi modalitásban, míg a férfiaknál a viselkedéses és a kognitív tünetek esetén mutat pozitív korrelációt. A Zuckermann-féle Szenzoros Élménykeresés Skálák mindegyike (szenzoros élménykeresés, fizikai kockázatvállalás, unalomkerülés és gátolatlanság) pozitívan korrelál a jutalommal kapcsolatos érzékenységgel, míg a büntetésérzékenység az unalomkerülés kivételével negatív kapcsolatot jelez valamennyi élménykereső skálával (Torrubia és mtsai 2001). Pszichofiziológiai elemzések szerint a büntetésérzékenység már egyszerű kognitív feladatok esetén is fokozott szívritmus- és vérnyomás-emelkedéssel jár, elsősorban olyan személyeknél, akik alacsony személyes hatékonysággal irányítják mindennapi dolgaikat (Ruiz és mtsai 2007). Az averzív események startle reflexre gyakorolt hatásának vizsgálata feltárta, hogy büntetésre érzékeny személyek – a nem averzív kontrollhelyzethez képest – intenzívebb startle reflex választ mutatnak félelmet kiváltó ingerek bemutatásakor (Caseras és mtsai 2006). Ezek az eredmények elsősorban a cardiovascularis és a fóbiás betegségek pszichológiai kockázati tényezőivel kapcsolatos prevenció vonatkozásában emelik ki a megerősítésre vonatkozó érzékenység mérésének fontosságát. Megállapíthatjuk tehát, hogy a fokozott jutalomérzékenység a megközelítő és bizonyos értelemben a büntetéseknek is ellenálló, nehezen kontrollálható viselkedéssel, míg a büntetésérzékenység inkább a visszafogott introverzív, kockázatkerülő, szorongó, gátolt viselkedéssel mutat kapcsolatot.

MÓDSZER

Személyek

A vizsgálatban 363 személy, 251 nő (átlagéletkor: 21,33; szórás: 2,22; korhatár: 19–29) és 112 férfi (átlagéletkor: 22,53; szórás: 2,31; korhatár: 19–30) önkéntes jelentkezés alapján, ellenszolgáltatás nélkül vett részt az önjellemző tesztcsomag kitöltésében. A személyek egyetemi vagy főiskolai tanulmányokat folytattak. A hallgatók 9%-a az Általános Orvosi Kar, 47%-a a Bölcsészstudományi, 29%-a a Természettudományi, 9%-a a Jogtudományi, 6%-a a Közgazdaságtudományi Kar hallgatója. A vizsgálatban részt vevők mindegyike személyes instrukciót kapott, a kitöltési időt nem korlátoztuk.

Mérőeszközök

A kutatás során olyan tesztcsomagot állítottunk össze, amely az általános szociodemográfiai jellemzők rögzítése mellett (nem, életkor, legmagasabb iskolai végzettség) a következő önjellemző mérőeszközöket tartalmazta: *Jutalom- és Büntetésérzékenység Kérdőív* (Torrubia és mtsai 2001), *Temperamentum és Karakter Kérdőív* (Cloninger és mtsai 1994; Rózsa és mtsai 2005), *Albany Pánik és Fóbia Kérdőív* (Rapee és mtsai 1994/1995), *Spielberger Vonás-szorongás Skála* (Spielberger 1983), *Szorongásérzékenység Profil* (Taylor és Cox 1998), *Félelem Felmérő Lista* (Fear Survey Schedule FSS-III, Arrindell 1980).

Jutalom- és Büntetésérzékenység Kérdőív: a fentiekben már részben bemutatott mérőeszköz 48 tételből áll, amelyeket kétfokozatú (igen–nem) válaszalternatívák mentén jellemezhetnek a kitöltők. A büntetés- és a jutalomérzékenységet egyaránt 24 tétel méri.

Temperamentum és Karakter Kérdőív: a Cloninger által kidolgozott revidiált (TCI-R) 240 tételből álló mérőeszköz négy temperamentumdimenzió (Ártalomkerülés, Jutalomfüggőség, Újdonságkeresés és Kitartás) és három karakterjellemző (Önirányítottság, Együttműködés, Transzcendenciaélmény) feltárására szolgál. A mérőeszközzel szerzett hazai és nemzetközi kutatási eredmények alátámasztják a skálák megbízhatóságát és érvényességét (Cloninger 1987; Rózsa és mtsai 2005).

Albany Pánik és Fóbia Kérdőív: a 27 tételből álló mérőeszköz a félelmek három nagy területét térképezi fel. 9 tétel az agorafóbiára utaló jellemzőket tárja fel, a 8 tételes interoceptív félelem skála a fóbia specifikus helyzetekben kiváltott testérezetektől való félelmet méri, míg a 10 tételből álló szociális fóbia skála a társas helyzetektől való félelem feltárását szolgálja. A tété-

ket 9 fokozatú skálán értékelheti a kitöltő: 0 = „nincs félelem” és 8 = „extrém félelem”.

Spielberger Vonásszorongás Skála: a vonásszorongás feltárására kifejlesztett és széles körben alkalmazott 20 tételes mérőeszköz. Megbízhatóságát mind a hazai, mind a nemzetközi tapasztalatok alátámasztják (Spielberger 1983; Sipos 1978; Sipos és mtsai 1988).

Szorongásérzékenység Profil: a 60 tételből álló mérőeszköz (1) a légzési zavaroktól és a fokozott arousaltól, (2) a tevékenység feletti kognitív kontroll elvesztésétől, (3) nyilvános helyeken lezajló szorongásos és gyomor-bél rendszeri reakcióktól, valamint a (4) szív- és érrendszeri tünetektől való félelem mértékét tárja fel. A kérdőív nem pszichopatológiai beállítottságú, inkább a személy temperamentumából adódó szorongásos élményekkel kapcsolatos kiszolgáltatottságot és ezzel együtt a szorongásos betegséggel kapcsolatos vulnerabilitást méri fel. A válaszokat 7 fokozatú skálán ítélik meg a kitöltők.

Félelem Felmérő Lista: a kognitív és viselkedésterápiás gyakorlatban, a félelemhierarchia elemzésében gyakran alkalmazott eszköz, amely a mindennapokban előforduló 52 különböző (szociális, betegség-, állat-, agora- és szex) fóbiák esetében 5 fokú skálán ítéli meg a félelemkiváltó hatás mértékét. A lista a fentiekben említett faktorokban méri fel a személyek elkerülő magatartásának intenzitását. A kérdőív nem csak a pszichopatológiai mintában, de egészséges populációban is alkalmas az elkerülő magatartás intenzitásdimenziójának feltérképezésére. Széleskörű nemzetközi, továbbá magyar populációban végzett vizsgálatok is bizonyítják a félelemfelmérő-lista megbízhatóságát (Arrindell és mtsai 2003).

EREDMÉNYEK

Leíró statisztikák és megbízhatóság

A Jutalom- és Büntetésérzékenység Skálákon elért pontszámok normalizálását az SPSS 17 programcsomag segítségével vizsgáltuk. A Kolmogorov-Smirnov-teszt eredményei alapján a nemzetközi kutatási eredményekhez hasonlóan a normalitás egyik skála esetében sem teljesül (1. táblázat). A nemek szerinti összehasonlítás során a nők szignifikánsan ($t = -3,205$, $p < 0,001$) magasabb pontszámot értek el a Büntetésérzékenység skálán, mint a férfiak. A Jutalomérzékenység skálán viszont a férfiak értek el szignifikánsan ($t = 1,977$, $p < 0,05$) magasabb értéket.

1. táblázat. A Jutalom- és Büntetésérzékenység Skálák leíró statisztikai és megbízhatósága

	Jutalomérzékenység	Büntetésérzékenység
Normalitás (Kolmogorov-Smirnov Z)	1,45 (p = 0,029)	1,64 (p = 0,009)
Átlag (szórás)		
Nők	10,77 (3,88)	11,39 (6,07)
Férfiak	11,71 (4,69)	9,19 (5,96)
Együtt	11,06 (4,28)	10,71 (6,11)
Cronbach-alfa	0,76	0,88

A tételek belső konzisztenciáját becslő Cronbach-alfa mutató értéke mindkét skála esetében megfelelő (1. táblázat). A Jutalomérzékenység skála esetében találtunk több olyan tételt is, aminek az item-maradék korrelációja (az adott tétel és a skálaösszeg – az adott tétel nélkül – közötti korreláció) az általánosan elfogadott 0,2-es értéknél alacsonyabb volt. Ezek a következő tételek voltak: „34. Sok tárgy vagy érzet emlékezteti kellemes eseményekre?” (r = 0,04); „32. Könnyen társít ízeket vagy illatokat nagyon kellemes eseményekhez?” (r = 0,04); „8. Szívesen szed bizonyos gyógyszereket, vagy használ drogokat élvezeti hatásuk miatt?” (r = 0,15); „36. Ha játék-automatával játszik, gyakran nehezebbre esik abbahagyni?” (r = 0,17). A Büntetésérzékenység esetében valamennyi tétel item-maradék korrelációja magas volt (r>0,27).

A kérdőív mindkét skálája enyhe negatív együttjárást mutatott az életkorral: Jutalomérzékenység: r = -0,182 (p<0,001), Büntetésérzékenység: r = -0,120 (p<0,02). A Jutalom- és a Büntetésérzékenység Skálák között nincs számottevő korreláció: r = -0,09 (p = 0,11).

A Jutalom- és a Büntetésérzékenység Kérdőív faktorszerkezete

A kérdőív 48 tételén végzett faktorelemzés során 13 olyan faktort kaptunk, amelyek 1-nél nagyobb sajátértékkel rendelkeztek. A faktorok által magyarázott varianciákat figyelembe véve csak az első két faktor magyarázott jelentősebb (5%-nál nagyobb) varianciarányt. Az első faktor az összvariancia 15,38%-át, míg a második 8,58%-át magyarázta. Ennek alapján a 48 tétel 2 faktoros elrendeződését vizsgáltuk varimax faktorrotációs eljárás segítségével.

2. táblázat. A Jutalom és a Büntetésérzékenység Kérdőív faktorszerkezete (a 0,3 vagy annál nagyobb faktorsúlyokat vastaggal jelöltük)

	I.	II.
47. Gyakran előfordul, hogy azért nem tesz meg valamit, mert fél, hogy zavarba jön?	0,71	0,03
39. Ismerőseivel összehasonlítva, sok dologtól fél?	0,66	-0,11
5. Gyakran fél új vagy váratlan helyzetektől?	0,64	-0,06
37. Gyakran gondolja úgy, hogy több dolgot tudna megtenni, ha nem félne vagy nem volna bizonytalan?	0,63	-0,04
31. Gyakran aggódik azok miatt a dolgok miatt, amiket mondott vagy megtett?	0,63	0,10
17. Ön félénk ember?	0,62	-0,15
43. Gyakran előfordul, hogy azért nem tesz meg valamit, amit szeret, nehogy másokban ellenkezést váltson ki vagy elutasítsák?	0,59	0,17
15. Könnyen elbátortalanítják a nehézségek?	0,56	-0,04
41. Gyakran előfordul, hogy annyira aggódik valami miatt, hogy az már intellektuális teljesítménye rovására megy?	0,56	0,10
19. Hacsak lehetséges, igyekszik elkerülni, hogy képességeit megmutassa, mert fél, hogy zavarba jön?	0,54	-0,15
35. Általában igyekszik elkerülni, hogy nyilvánosság előtt kelljen beszélnie?	0,53	-0,22
25. Sokáig gondolkozik egy étteremben, mielőtt panaszt tesz az étel minőségéről?	0,53	-0,01
9. Gyakran előfordul, hogy nem él a jogaival, mert így elkerülheti a vitát egy emberrel vagy egy szervezettel?	0,52	0,08
7. Nehezebb esik, hogy ismeretlen embernek telefonáljon?	0,51	-0,08
33. Nehezebb esne, hogy főnökétől fizetésemelést kérjen?	0,51	-0,11
27. Zavarná, ha vissza kellene mennie a boltba, miután rájött, hogy rosszul adtak vissza?	0,50	-0,04
1. Gyakran előfordul, hogy azért nem tesz meg valamit, mert attól tart, hogy törvénybe ütköző?	0,47	0,10
45. Általában nagyobb figyelmet fordít a fenyegető veszélyekre, mint a kellemes eseményekre?	0,45	0,06
13. Nagy jelentőséget tulajdonít a kudarc lehetőségének olyan feladatok esetén, amelyekre nincs felkészülve?	0,43	0,11
23. Gyakran előfordul, hogy nehezen alszik el, mert azokra a dolgokra gondol, amiket tett?	0,43	0,15
21. Társaságban nehézséget okoz Önnek, hogy jó beszédtemát válaszson?	0,42	-0,18
29. Ha csak teheti, elkerüli, hogy ismeretlen helyekre menjen?	0,39	-0,11
3. Inkább nem kér valamit, ha nem biztos benne, hogy meg fogja kapni?	0,35	-0,09
11. Gyermekeként nagyon megviselte az otthoni vagy az iskolai büntetés?	0,34	0,01
34. Sok tárgy vagy érzet emlékezteti kellemes eseményekre?	-0,08	0,02

32. Könnyen társít ízeket vagy illatokat nagyon kellemes eseményekhez?	0,05	0,02
12. Szeret a figyelem középpontjában lenni egy partin vagy társasági összejövetelen?	-0,27	0,53
42. Érdeklí a pénz annyira, hogy kockázatos dolgokat tegyen?	-0,13	0,51
38. A gyors haszon reménye miatt néha nem tud ellenállni annak, hogy megtegyen dolgokat?	0,11	0,51
10. Gyakran tesz meg valamit azért, hogy megdicsérik?	0,18	0,48
20. Gyakran megragadja a lehetőséget, hogy vonzó embereket „szedjen fel”?	-0,23	0,48
46. Szeretne társadalmi hatalommal rendelkező ember lenni?	-0,18	0,48
4. Gyakran előfordul, hogy az elismerés, nagyra értékelés lehetősége miatt tesz meg valamit a munkája, tanulmányai során, barátok közt vagy családi körben?	0,21	0,47
2. A pénzszerzés jó lehetősége erősen motiválja, hogy megtegyen valamit?	-0,04	0,47
44. A mindennapokban szívesen vegyít verseny-elemeket tevékenységébe?	-0,30	0,47
24. A társadalmi előmenetel lehetősége tettei mozgatója, még akkor is, ha ez nem „fair”, vagy udvariatlan lépések megtételével jár?	-0,05	0,46
30. Szeret versenyezni, és mindent megtenni azért, hogy győzzön?	-0,35	0,45
14. Sok időt tölt azzal, hogy jó benyomást keltsen?	0,20	0,44
48. Szívesen fitogtatja fizikai képességeit, még akkor is, ha ez veszélyekkel járhat?	-0,07	0,44
18. Társaságban igyekszik a legintelligensebb vagy a legszellemesebb véleményt alkotni?	-0,08	0,39
26. Általában előnyben részesíti azokat a tevékenységeket, amelyek azonnali haszonnal járnak?	0,03	0,36
40. Gyakran kalandozik el a figyelme munkájáról egy vonzó idegen társaságában?	0,06	0,36
22. Gyermekként gyakran megpróbálta viselkedésével elnyerni mások szimpátiáját vagy megszerezni a jóváhagyást a dolgaihoz?	0,10	0,34
28. Gyakran nehezen áll ellen a kísértésnek, hogy tiltott dolgokat tegyen?	0,08	0,34
6. Gyakran találkozik olyan emberekkel, akiket fizikailag vonzónak talál?	-0,06	0,26
16. Szüksége van arra, hogy az emberek mindig kifejezzék Ön iránti szeretetüket?	0,28	0,28
36. Ha játék-automatával játszik, gyakran nehezebbre esik a játékot abbahagyni?	0,04	0,28
8. Szívesen szed bizonyos gyógyszereket, vagy használ drogokat élvezeti hatásuk miatt?	-0,04	0,19

A 2. táblázat a kérdőív tételein végzett kétfaktoros analízis eredményét szemlélteti. Az eredeti kérdőív skálatételeinek elrendezését úgy oldották meg, hogy a páratlan sorszámú tételek alkották a Büntetésérzékenység, míg a páros sorszámú tételek a Jutalomérzékenység skálát. Láthatjuk, hogy a hazai mintán végzett faktorelemzés során kapott első dimenzióba olyan tételek kerültek, amelyek rendre páratlan sorszámúak, vagyis az eredeti kérdőívben is a Büntetésérzékenység skálát alkották, míg a második faktorról azok a tételek mutattak szoros együttjárást, amelyek eredetileg is a Jutalomérzékenység dimenzióba tartoztak. Két tételt találtunk, amelyek faktorsúlya mindkét faktorról elenyésző ($<0,1$): "34. Sok tárgy vagy érzet emlékezteti kellemes eseményekre?"; "32. Könnyen társít ízeket vagy illatokat nagyon kellemes eseményekhez?". Az eredetileg Jutalomérzékenység skálához tartozó 16. tétel ("Szüksége van arra, hogy az emberek mindig kifejezzék Ön iránti szeretetüket?") mindkét faktorról megközelítőleg azonos korrelációt mutat. A fentiek mellett három olyan tételt találtunk, amelyek faktorsúlya nem érte el a 0,3-et: "36. Ha játék-automatával játszik, gyakran esik nehezebbre, hogy abbahagyja?"; "8. Szívesen szed bizonyos gyógyszereket, vagy használ drogokat élvezeti hatásuk miatt?"; „6. Gyakran találkozik fizikailag vonzó emberekkel?” Észrevehetjük, hogy a skálák belső konzisztencia vizsgálatánál is főleg ezek a tételek voltak problémásak.

A faktorelemzés eredményei alapján láthatjuk, hogy a két faktor meglehetősen kevés (23,96%) varianciát magyaráz. Ugyanakkor további faktorok bevonása megkérdőjelezhető, hiszen az általuk magyarázott variancia kevesebb mint 5%. A mérőeszköz faktorszerkezetét a jövőben, nagyobb elemszámú mintán speciális faktorelemzési eljárásokkal tovább kell vizsgálni: pl.: dichotóm változók esetén használt speciális eljárások, megerősítő faktorelemzés segítségével.

A Jutalom- és a Büntetésérzékenység Kérdőív validitásvizsgálata

A Jutalom- és Büntetésérzékenység Kérdőív validitásvizsgálatához olyan mérőeszközöket választottunk, amelyek a viselkedést fenntartó és gátló folyamatokkal összefüggésbe hozhatóak, és megbízható, érvényes mérőeszközöknek tekinthetők. A validáló skálák leíró statisztikai adatait a 3. táblázatban tüntettük fel.

3. táblázat. A validáló tüneti skálák és temperamentumfaktorok statisztikai jellemzői nemek szerinti csoportosításban

	FÉRFIAK (átlag és szórás)	NŐK (átlag és szórás)
<i>Temperamentum és Karakter Kérdőív</i>		
Újdonságkeresés	118,61(1,31)	117,65(0,89)
Ártalomkerülés	76,29(12,27)	84,42(14,59)
Jutalomfüggőség	91,58(10,66)	100,86(11,68)
Kitartás	42,21(7,47)	41,65(6,36)
Önirányítottság	182,95(16,12)	184,90(15,29)
Együttműködés	133,91(14,04)	139,79(14,59)
Transzcendenciaélmény	70,52(14,87)	72,31(15,29)
<i>Albany Pánik és Fóbia Kérdőív</i>		
Agorafóbia	11,14(8,86)	21,37(13,81)
Interoceptív félelem	2,71(3,73)	4,52(5,24)
Szociális fóbia	13,62(9,85)	18,14(12,29)
<i>Spielberger Vonásszorongás Skála</i>		
Szorongásérzékenység Profil	42,27(8,52)	46,00(8,97)
ASP_1 légzés, mellkasi fájdalom	89,77(30,54)	100,41(30,01)
ASP_2 kontrollvesztés	40,45(15,72)	41,39(15,58)
ASP_3 gyomor-bél rendszeri panasz	34,14(12,77)	36,33(13,43)
ASP_4 szív- és érrendszeri panasz	8,49(3,47)	9,33(3,67)
<i>Félelem Felmérő Lista</i>		
Szociális fóbia	13,84(8,51)	18,64(9,52)
Agorafóbia	7,01(5,26)	10,94(6,94)
Szexundor	5,62(3,90)	8,14(4,68)
Betegségfóbia	9,23(8,10)	12,78(9,45)
Állatfóbia	4,67(4,76)	8,52(5,74)

Az elvárásoknak megfelelően a Temperamentum és Karakter Kérdőív dimenziói közül a Büntetésérzékenység és az Ártalomkerülés, valamint a Transzcendencia magas pozitív együttjárást mutatott ($r = 0,76$, $p < 0,001$; $r = 0,13$, $p < 0,05$). Ettől valamivel alacsonyabb negatív korrelációt figyelhettünk meg a Büntetésérzékenység és az Önirányítottság ($r = -0,51$, $p < 0,001$), valamint az Újdonságkeresés ($r = -0,34$, $p < 0,001$) között. A Juta-

lomérzékenység skála a viselkedésaktivációt feltáró Újdonságkeresés skálával, a Jutalomfüggéssel, a Kitartással és a fokozott Transzcendenciaélménnyel mutat pozitív ($r = 0,35, p < 0,001$; $r = 0,17, p < 0,01$; $r = 0,16, p < 0,01$; $r = 0,15, p < 0,01$), míg az Együtműködés és az Ártalomkerülés faktorokkal ($r = -0,25, p < 0,01$; $r = -0,21, p < 0,01$) negatív korrelációt mutat (4. táblázat).

4. táblázat. A Jutalom- és Büntetésérzékenység Skálák együttjárásai más mérőeszközökkel (* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$)

	Jutalomérzékenység	Büntetésérzékenység
<i>Temperamentum és Karakter Kérdőív</i>		
Újdonságkeresés	0,35**	-0,34**
Ártalomkerülés	-0,21**	0,76**
Jutalomfüggőség	0,17**	0,08
Kitartás	0,16**	-0,06
Önirányítottság	-0,07	-0,51**
Együtműködés	-0,25**	-0,07
Transzcendenciaélmény	0,15**	0,13*
<i>Albany Pánik és Fóbia Kérdőív</i>		
Agorafóbia	-0,07	0,41**
Interoceptív félelem	0,08	0,25**
Szociális fóbia	-0,09	0,61**
<i>Spielberger Vonásszorongás Skála</i>	-0,04	0,74**
<i>Szorongásérzékenység Profil</i>		
ASP_1 légzés, mellkasi fájdalom	0,20**	0,31**
ASP_2 kontrollvesztés	0,12*	0,33**
ASP_3 gyomor-bél rendszeri panasz	0,16**	0,31**
ASP_4 szív- és érrendszeri panasz	0,09	0,21**
<i>Félelem Felmérő Lista</i>		
Szociális fóbia	0,09	0,59**
Agorafóbia	0,05	0,40**
Szexundor	0,08	0,39**
Betegségfóbia	0,15**	0,23**
Állatfóbia	0,11*	0,28**

A további validáló skálákkal kapott eredményeket szemügyre véve láthatjuk, hogy a Büntetésérzékenység Skála a szorongásossággal és a félelemekkel, valamint a fóbiafaktorok mindegyikével magas együttjárást mutatott (4. táblázat). Ezzel szemben a Jutalomérzékenység esetében a korrelációk a szorongásos élményekkel kapcsolatos érzékenység Mellkasi, valamint a Mentális kontrollvesztés és Gyomor-bél rendszeri panaszok faktoraira ($r = 0,20$, $p < 0,01$; $r = 0,12$, $p < 0,05$; $r = 0,16$, $p < 0,01$), valamint a félelemlista Betegség- és Állatfóbia faktoraira korlátozódtak ($r = 0,15$, $p < 0,01$; $r = 0,11$, $p < 0,05$). Látható tehát, hogy a magas jutalomérzékenység értékek nem feltétlenül járulnak hozzá a szorongást okozó kondíciók elkerüléséhez.

A Büntetés- és a Jutalomérzékenység Skálákon elért eredményeket a nemek szerint standardizáltuk, majd a személyeket a magas és alacsony büntetés- és jutalomérzékenység alapján 4 csoportba soroltuk (1. ábra). Láthatjuk, hogy az I. negyedbe olyan személyek kerülnek, akik mind a Büntetés-, mind a Jutalomérzékenység skálákon az átlagtól magasabb pontszámot értek el. Ezeket a személyeket az impulzivitás, a szorongásra és az abúzusra való fokozott veszélyeztetettség jellemzi, extrém érzékenységet mutatnak a jutalomra és a büntetésre egyaránt. A II. negyedbe kerülő személyek a hagyományos értelemben vett introverzióval jellemezhetőek. A

1. ábra. A Büntetés- és Jutalomérzékenység Skálákon elért eredmények alapján történő osztályozás

III. negyedbe a Büntetés- és a Jutalomérzékenység skálákon átlagnál alacsonyabb pontszámot elérő személyek kerülnek, akiket a motivátlanság, a visszafogottság és a szorongás jellemez. A IV. negyedbe a hagyományos értelemben vett extrovertáltak sorolhatók.

KÖVETKEZTETÉSEK

A Büntetés- és Jutalomérzékenység Kérdőívet számos nyelvre lefordították. A faktorstruktúra megbízhatóságát számos kritika érte. A feltárt bizonytalanságok egy része kulturális különbségekre vezethető vissza: a koreai mintában például a nemi különbségek nagyon intenzívek (Li és mtsai 2007), a romániaiak pedig egy harmadik faktort is azonosítottak (Sava és Sperneac 2006). A francia mintában négy faktort találtak (Caci és mtsai 2007): az elutasítástól, az ismeretlentől, a nyilvános megmérettetéstől és a felfokozott fiziológiai állapottól való félelmet. A különbségek egy része az adaptáció eltérő technikájára vezethető vissza: egy kisebb mintán végzett francia vizsgálat például a kényszerválasztásos „igen-nem” válaszlehetőség helyett 4 fokozatú skálát használt, s mindezek mellett a kérdések szerkezetét is megváltoztatták, így nem minden elemzés illeszthető össze az eredeti verzióval.

A mérőeszköz hazai mintán végzett pszichometriai eredményei összességében elfogadhatóak. Láthattuk, hogy a Jutalomérzékenység skálában találtunk néhány olyan tételt, amely kevés konzisztenciát mutatott az eredeti dimenzióval. Fontos megjegyeznünk, hogy ilyen tételekről a nemzetközi vizsgálatok is beszámoltak (Gomez és Gomez 2005; O'Connor és mtsai 2004; Cogswell és mtsai 2006), és az eredeti mérőeszköz kidolgozói is azért hagytak gyengébb belső konzisztenciával jellemezhető tételeket a kérdőívben, hogy a későbbiekben, például különböző kulturális közegben végzett adaptációk során a kérdőív szűkíthető legyen (Torrubia és mtsai 2001). A feltáró faktorelemzés alapján két nagy dimenzió megerősítést nyert. További, pontosabb faktorelemzésekkel (pl. megerősítő faktorelemzés, dichotóm válaszalternatívákra készült speciális elemzési eljárások) és nagyobb mintán érdemes a mérőeszköz faktorszerkezetét tovább vizsgálni.

Eredményeink szerint SPSR temperamentumfaktorok egymáshoz való viszonya, illetve egyensúlya meghatározza a személy önszabályozó képességét és befolyásolja a szorongásosságot és az önkontrollt. Adataink szerint a jutalom- és a büntetésérzékenység egyensúlya mellett a SPSRQ két fő faktorának intenzitásmutatóit is figyelembe kell venni a pszichológiai veszélyeztetettség mértékének becslésekor. Az SPSRQ adatai ebből a szempontból prediktív értékűek, arra hívják fel a figyelmet, hogy a szo-

rongásos beállítódás nem csupán a viselkedésgátlás oldaláról magyarázható, szükség van egy olyan – a személy önszabályozási lehetőségeit tárgyaló – értelmezésre is, mely az elkerülés–megközelítés rendszer paralel magas értékeinek működési alternatíváit is tárgyalja. A populáción belül van ugyanis egy csoport, akik nem tudva mit kezdeni a jutalmakkal és a büntetésekkel kapcsolatos fokozott érzékenységgel, kényszerűségből fokozott viselkedéses gátlást és fokozott megközelítő aktivitást tartanak fenn egyidejűleg. A szélsőségesen magas jutalom- és büntetésérzékenységgel jellemezhető személyek impulzív magatartása mögött szorongás rejtőzik, melynek oka a késleltetés képtelenségéből, tehát kognitív alapregulációs zavarából ered (Kambouropoulos és Staiger 2006).

A szakirodalmi adatok áttekintése során nem található adat a SPSRQ, valamint az általunk alkalmazott, klinikai és egészséges populáció körében is széles körben és megbízható módon használt ASI, valamint FSS közötti összehasonlító vizsgálatra. E tény pusztá említését különös hangsúllyal emeli ki az az eredmény, miszerint mind a büntetésérzékenység, mind a jutalomérzékenység pozitív korrelációt jelez az említett szorongás és félelem kérdőívek faktorainak egy részével. Az ASI különböző faktorainak elemzése során világossá vált, hogy a szorongással kapcsolatos érzékenység alapvetően a felfokozott arousal és a kognitív kontrollal kapcsolatos nehézségekből adódik. Az ASI-mutatók egészséges személyeknél szorosan kapcsolódnak a szorongás viselkedéses jegyeihez és előrejelzik a fokozott veszélyeztetettséget, míg a klinikai mintákban a terápiás intervencióra adott progresszió mértékét jelzik előre (Brown és mtsai 2005; Olatunji és mtsai 2005). Ugyanakkor a faktorok természete mégis túlmutat magán a szorongáson, és fokozott vulnerabilitásra utal. Vizsgálatunk tanúsága szerint a jutalom- és büntetésérzékenység megemelkedett faktorértékei és a mindennapi szorongásérzékenység, fiziológiai túlműködés és ennek cardiovascularis, gastrointestinalis, valamint kognitív kísérőjelenségeinek kapcsolata bepillantást enged a viselkedésgátlás és -aktiválás dinamikájába, belépést enged arra a területre, melyben a pszichoterápiás beavatkozás elvégzi feladatát, korrigálja, fejleszti és gyakoroltatja a temperamentum- és a karakterfaktor-korrelációk által is jelzett önirányítás képességét. A kognitív kontroll, a tudatos és hosszú távú célokat szolgáló viselkedésszervezés, a személy önmagára és a társas, valamint fizikai környezetére egyaránt figyelő egészségtudatos magatartása feltételezi a hatékony önszabályozást, valamint az egyén temperamentumsajátosságainak ellentmondásai-ból származó akadályok legyőzését.

Irodalom

- Arrindell, W. A. (1980): Dimensional structure and psychopathology correlates of the Fear Survey Schedule (FSS-III). *Behavioral Research and Therapy*, 18: 229–242.
- Arrindell, W. A., Eisemann, M., Richter, J., Oei, T. P. S., Caballo, V. E., Kállai, J. (2003): Cultural Clinical Psychology Study Group. Phobic anxiety in 11 nations: Part I: Dimensional constancy of the five-factor model. *Behavioral Research and Therapy*, 41: 461–479.
- Brown, T. A., White, K., Barlow, D. H. (2005): A psychometric reanalysis of the Albany Panic and Phobia Questionnaire. *Behavioral Research and Therapy*, 43: 337–355.
- Caci, H., Deschaux, O., Bayle, F. J. (2007): Psychometric properties of the French version of the BIS/BAS scales and the SPSRQ. *Personality and Individual Differences*, 42: 987–998.
- Carver, C. S., White, T. L. (1994): Behavioral Inhibition, Behavioral Activation, and Affective Responses to Impending Reward and Punishment: The BIS/BAS Scales. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67: 319–333.
- Caseras, X. F. (1998): *Behavioral, psychophysiological, and psychometric description of the appetitive and aversive motivational system*. Thesis. Universitat Autònoma de Barcelona, Spain.
- Caseras, X. F., Fullana, M. A., Barboño, M. J., Ajula, A., Torrubia, R. (2006): Influence of individual differences in the Behavioral Inhibition System and stimulus content (fear versus blood-disgust) on affective startle reflex modulation. *Biological Psychology*, 72: 251–256.
- Cloninger, R. (1987): A systematic method for clinical description and classification of personality variants. *Archives of General Psychiatry*, 64: 573–588.
- Cloninger, C. R., Przybeck, T. R., Svrakic, D. M., Wetzel, R. D. (1994): *The Temperament and Character Inventory (TCI): A guide to its development and use*. Centre for Psychobiology of Personality. Washington University, St Louis, MO.
- Cogswell, A., Alloy, L. B., van Dulmen, M. H. M., Fresco, D. M. (2006): A psychometric evaluation of behavioral inhibition and approach self-report measures. *Personality and Individual Differences*, 40: 1649–1658.
- Corr, P. J. (2008): Reinforcement sensitivity Theory (RST): an introduction. In Corr, P. J.: *The Reinforcement Sensitivity Theory of Personality*. University of Wales, Swansea, 1–43.
- Demetrovics, Zs. (2007): A Szenzoros élménykeresés kérdőív pszichometriai jellemzői. In Demetrovics, Zs.: *Drog, család, személyiség*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 32–33.
- Depue, R., Collins, P. (1999): Neurobiology and the structure of personality: dopamine, facilitation of incentive motivation, and extraversion. *Behavioral and Brain Science*, 22: 491–569.
- Eysenck, H. J., Wilson, G. D. (2000): *The Eysenck Personality Profiler (version 6)*. Psi-Press Worthing, UK.
- Eysenck, S. B. G., Eysenck, H. J. (1978): Impulsiveness and venturesomeness: Their position in a dimensional system of personality description. *Psychological Reports*, 43: 1247–1255.
- Eysenck, S. B., Matolcsi Á. (1984): Az Eysenck-féle Személyiség Kérdőív magyar változata: A magyar és az angol felnőttek összehasonlító vizsgálata. *Pszichológia*, 4 (2): 231–240.
- Gomez, R., Gomez, A. (2005): Convergent, discriminant and concurrent validities of measures of the behavioural approach and behavioural inhibition systems: Confirmatory factor analytic approach. *Personality and Individual Differences*, 38: 87–102.

- Gray, J., McNaughton, N. (2000): *The Neuropsychology of Anxiety*. Oxford Univ. Press, Oxford.
- Kállai J. (2008): A szorongásos és a védekező magatartás kognitív neuropszichológiai mechanizmusai. II. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 63 (2): 291–310.
- Kambouropoulos, N., Staiger, P. K. (2006): Personality, behavioral and affective characteristics of hazardous drinkers. *Personality and Individual Differences*, 42: 213–224.
- Kulcsár Zs. (1996): *Korai személyiségfejlődés és én-funkciók*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Lardi, C., Billieux, J., d'Acromont, M., Van der Linden, M. (2008): A French adaptation of a short version of the Sensitivity to Punishment and Sensitivity to Reward Questionnaire (SPSRQ). *Personality and Individual Differences*, 42: 722–725.
- Li, C. S. R., Huang, C. Y., Lin, W. Y., Sun, C. W. V. (2007): Gender differences in punishment and reward sensitivity in a sample of Taiwanese college students. *Personality and Individual Differences*, 43: 475–483.
- Nagy J., Wilson, G. D. (in press): The Factor Structure of the Gray-Wilson Personality Questionnaire in Hungary. *Alkalmazott Pszichológia*.
- O'Connor, R. M., Colder, C. R., Hawk, J. L. W. (2004): Confirmatory factor analysis of the Sensitivity to Punishment and Sensitivity to Reward Questionnaire. *Personality and Individual Differences*, 37: 985–1002.
- Olatunji, B. O., Sawchuk, C. N., Deacon, B. J., Tolin, D. F., Lilienfeld, S. O., Williams, N. L., Meunier, S. A., Lohr, J. M., Conally, K. M. (2005): The Anxiety Sensitivity Profile revisited: factor structure and psychometric properties in two nonclinical samples. *Journal of Anxiety Disorder*, 19: 603–625.
- Rapee, R. M., Craske, M. G., Barlow, D. H. (1994/1995): Assessment instrument for panic disorder that includes fear of sensation-producing activities: The Albany Panic and Phobia Questionnaire. *Anxiety*, 1: 114–122.
- Rózsa S., Kállai J., Osváth A., Bánki M. Cs. (2005): *Temperamentum és Karakter: Cloninger pszichobiológiai modellje. A Cloninger-féle Temperamentum és Karakter Kérdőív felhasználói kézikönyve*. Medicina, Budapest.
- Rózsa S., Rihmer Z., Gonda X., Szili I., Rihmer A., Kő N., Németh A., Pestality P., Bagdy Gy., Alhassoon O., Akiskal K. K., Akiskal H. S. (2008): A study of affective temperament in Hungary: Internal consistency and concurrent validity of the TEMPS-A against the TCI and NEO-PI-R. *Journal of Affective Disorders*, 106: 45–53.
- Ruiz, A. S., Cid, F. V., Moleiro, M. A., Beltri, R. T. (2007): Sensitivity to punishment as a moderator of the relationship between self-efficacy and cardiovascular reactivity. *Personality and Individual Differences*, 43: 143–154.
- Sava, F. A., Sperneac, A. M. (2006): Sensitivity to reward and sensitivity to punishment rating scales: A validation study on the Romanian population. *Personality and Individual Differences*, 41: 1445–1456.
- Sipos K. (1978): A State-Trait Anxiety Inventory (STAI) magyar nyelvű változatával szerzett első hazai tapasztalatok. In Dancs I. (szerk.): *75 éves a Magyar Tudományos Akadémia Pszichológiai Intézete*. MTA Pszichológiai Intézete, Budapest, 142–152.
- Sipos K., Sipos M., Spielberger, C. D. (1988): A State-Trait Anxiety Inventory (STAI) magyar változata. In Mérei F., Szakács F. (szerk.): *Pszichodiagnosztikai Vademecum. Explorációs és biográfiai módszerek, tünetbecslő skálák, kérdőívek. 2. rész*. Tankönyvkiadó, Budapest, 123–135.

- Slobodskaya, H. R., Safronova, M., Knyazev, G., Wilson, G. D. (2001): Reaction of Russian adolescents to reward and punishment: in a cross-cultural study of the Gray-Wilson personality questionnaire. *Personality and Individual Differences*, 30 (7): 1211-1224.
- Spielberger, C. D. (1983): *Manual for the State-Trait Anxiety Inventory (STAI)*. Consulting Psychologists Press, Palo Alto.
- Taylor, S., Cox, B. J. (1998): Anxiety sensitivity: multiple dimensions and hierarchic structure. *Behavioral Research and Therapy*, 36: 37-51.
- Torrubia, R., Ávila, C., Moltó, J., Caseras, X. (2001): The sensitivity to punishment and sensitivity to reward questionnaire (SPSRQ) as a measurement of Gray's anxiety and impulsivity dimensions. *Personality and Individual Differences*, 31: 837-862
- Torrubia, R., Tobena, A. (1984): A scale for the assessment of susceptibility to punishment as a measure of anxiety: preliminary results. *Personality and Individual Differences*, 5: 371-375.
- Wilson, G. D., Barrett, P. T., Gray, J. A. (1989): Human reaction to reward and punishment: A questionnaire examination of Gray's personality theory. *British Journal of Psychology*, 80: 509-515.
- Zuckerman, M. (1983): A biological theory of sensation seeking. In Zuckerman, M.: *Biological Basis of Sensation Seeking, Impulsivity, and Anxiety*. Erlbaum, Hillsdale, NJ, 37-76.

Pályázati támogatás. A vizsgálat a T 042650 számú OTKA pályázat támogatásával készült.

KÁLLAI, JÁNOS – RÓZSA, SÁNDOR – KERÉKES, ZSUZSANNA –
HARGITAI, RITA – OSVÁTH, ANIKÓ

**A TEMPERAMENT DEPENDENT DIMENSION:
PSYCHOMETRIC PROPERTIES OF THE SENSITIVITY
TO PUNISHMENT AND SENSITIVITY TO REWARD
QUESTIONNAIRE (SPSRQ) ON HUNGARIAN SAMPLE**

Aim: The negative and positive affectivity is one of the most important temperament factors of personality, some of them can be assessed by questionnaires. Gradually growing of exact measurement of the compositions of temperament is stimulated by the demand of a deeper looking into of etiology of depression, anxiety and psychosomatic diseases. *Methods:* The present study was designed to demonstrate the first data from the adaptation of Sensitivity to Punishment and Sensitivity to Reward Questionnaire (SPSRQ) on a Hungarian sample. The SPSRQ was constructed by Torrubia et al. (2001) and originated from Gray's Reinforcement Sensitivity Theory to measure the temperament components of anxiety and impulsivity. *Subjects:* 363 students were recruited from a university sample. *Results:* The SPSRQ was validated by Temperament and Character Inventory Revised (TCI-R), Anxiety Sensi-

tivity Profile (ASP), Albany Panic and Phobia Questionnaire, Spielberger State-Trait Anxiety Questionnaire (STAI), and Fear Survey Schedule (FSS) self-rated questionnaires. The results obtained in this study clearly indicate that the validity of SPSRQ is supported by anxiousness, anxiety, fear and temperament factor scores but the factor analyses points to some open question of the cultural stability of sensitivity to reward (SR) and sensitivity to punishment (SP) factors and the measurement of sensitivity to reinforcement theory. *Discussion:* The results obtaining on the Hungarian sample are controversial so need of further well controlled research to revise the factor structure of SPSRQ before clinical utilization.

Keywords: Sensitivity to Punishment and Reward Questionnaire, avoiding behavior, behavior inhibition, reward dependency, psychometric analyses